

Τίτλος: Μεσολογγίτες και Μεσολογγίτισσες στη συλλογή διηγημάτων «Μεγάλα Χρόνια» του Γιάννη Βλαχογιάννη: μια αφηγηματολογική προσέγγιση

Δρ. Ευθυμία Σταυρογιαννοπούλου, Εκπαιδευτικός, Φιλολόγος-Θεατρολόγος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην παρουσίαση επιχειρούμε μια προσέγγιση των ανδρών και των γυναικών από το Μεσολόγγι που πρωταγωνιστούν στα διηγήματα σχετικά με την Ελληνική επανάσταση της συλλογής «Μεγάλα Χρόνια» του συγγραφέα Γιάννη Βλαχογιάννη ή Επαχτίτη. Για να προσεγγίσουμε τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες αυτών των διηγημάτων, θα αξιοποιήσουμε το θεωρητικό μοντέλο της Marie-Laure Ryan (από το χώρο της Αφηγηματολογίας των Πιθανών Κόσμων), για να αναδείξουμε τις συνθήκες ζωής στο Μεσολόγγ, πριν και μετά την Επανάσταση, και τους ιδιωτικούς κόσμους των χαρακτήρων και τις συγκρούσεις που βιώνουν. Η Ryan περιγράφει τα αφηγηματικά σύμπαντα σαν τροπικά συστήματα, στα οποία τα εξωτερικά γεγονότα που επικαλείται ο αφηγητής παίζουν το ρόλο του «Κειμενικού Πραγματικού Κόσμου», γύρω από τον οποίο βρίσκονται τα ιδιωτικά σύμπαντα των χαρακτήρων που περιλαμβάνουν πεποιθήσεις, υποχρεώσεις, επιθυμίες, προβλέψεις, σχέδια αλλά και φανταστικούς κόσμους. Αποτελεί πεποιοησή μας ότι η θεωρία αυτή φωτίζει τόσο τη δράση των μυθοπλαστικών χαρακτήρων όσο και την εσωτερική ζωή τους και αποτελεί δυνητικά ένα χρήσιμο εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς που αποσκοπούν στο να επικοινωνήσουν οι μαθητές και οι μαθήτριάς τους με οποιοδήποτε πτεζογραφικό λογοτεχνικό κείμενο.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η Marie-Laure Ryan, με επιρροές από τον Umberto Eco (1979), ο οποίος αντιμετωπίζει το αφηγηματικό κείμενο σαν μηχανή που παράγει δυνατούς κόσμους, καθώς και από τα μοντέλα που χρησιμοποιούνται στον τομέα της τεχνητής νοημοσύνης, περιγράφει τα αφηγηματικά σύμπαντα, φανταστικά ή μη σαν τροπικά συστήματα, στα οποία τα εξωτερικά γεγονότα που επικαλείται ο αφηγητής παίζουν το ρόλο του «Κειμενικού Πραγματικού Κόσμου» (Textual Actual World). Ως οντότητα που υπάρχει στο χρόνο, ο Κειμενικός Πραγματικός Κόσμος είναι μια διαδοχή διαφορετικών καταστάσεων και γεγονότων που μαζί αποτελούν την ιστορία και περιλαμβάνει επίσης ένα σύνολο γενικών νόμων που καθορίζουν το εύρος των πιθανών μελλοντικών εξελίξεων της πλοκής από την παρούσα κατάσταση (Ryan, 1991). Γύρω από αυτό το οντολογικό κέντρο, τον Κειμενικό Πραγματικό Κόσμο, βρίσκονται τα μικρά ηλιακά συστήματα που σχηματίζονται από τα ιδιωτικά σύμπαντα των χαρακτήρων (Ryan, 2012). Η Ryan διαιρεί περαιτέρω τους ιδιωτικούς κόσμους των χαρακτήρων σε:

- αναπαραστάσεις των υπαρχόντων υλικών ή ψυχικών κόσμων (πεποιθήσεις),
- στατικούς πρότυπους κόσμους που συλλαμβάνουν πώς ο πραγματικός κόσμος θα πρέπει να είναι ή θα είναι (υποχρεώσεις, επιθυμίες, προβλέψεις),
- δυναμικούς πρότυπους κόσμους ή κόσμους προθέσεων (τα ενεργά σχέδια των χαρακτήρων) και
- φανταστικούς κόσμους που σκιαγραφούν νέα συστήματα της πραγματικότητας, πλήρη με τους δικούς τους πραγματικούς και πιθανούς κόσμους (όνειρα, ψευδαισθήσεις, πράξεις φαντασίας, μυθοπλασίες μέσα σε μυθοπλασίες) (Ryan, 2005).

Ο κόσμος των προθέσεων και ο κόσμος της γνώσης των χαρακτήρων περιλαμβάνουν συλλογές από ιδιωτικά αφηγήματα που καθορίζουν τη συμπεριφορά τους και νοηματοδοτούν τις ενέργειές τους (Ryan, 1991). Τα ενσωματωμένα αφηγήματα, οι κατασκευές που περιέχονται στους ιδιωτικούς κόσμους των χαρακτήρων περιλαμβάνουν επιθυμίες και πεποιοθήσεις σχετικά με την ιστορία του Κειμενικού Πραγματικού Κόσμου και σχετικά με τις ιδιωτικές αναπαραστάσεις άλλων χαρακτήρων (Ryan, 1991).

Η συλλογή διηγημάτων «Μεγάλα Χρόνια» του Γιάννη Βλαχογιάννη, εκδόθηκε το 1992 από τον εκδοτικό οίκο Καστανιώτη.

Κατά τη διάρκεια της ιστορίας, η απόσταση μεταξύ των διαφόρων κόσμων του συστήματος υφίσταται συνεχείς διακυμάνσεις. Κάθε φορά που ένας υποκειμενικός κόσμος δεν ικανοποιείται στον πραγματικό κόσμο, το σύμπαν της αφήγησης μεταπίπτει σε μια κατάσταση σύγκρουσης. Σύγκρουση μπορεί, επίσης, να υπάρξει μεταξύ των υποκειμενικών κόσμων διαφορετικών χαρακτήρων (Σταυρογιαννοπούλου, 2021). Σύμφωνα με τη Ryan (1992) οι αφηγηματικοί κόσμοι μπορούν να ταξινομηθούν ως ρεαλιστικοί ή φανταστικοί, ανάλογα με το αν τα γεγονότα θα μπορούσαν φυσικά να συμβούν στον πραγματικό κόσμο ή όχι. Η Ryan (1991) χτίζει μια τυπολογία των μυθοπλαστικών κόσμων που προβάλλονται από κείμενα που ανήκουν σε διαφορετικά είδη με βάση διάφορες ερμηνείες της προσβασιμότητας. Κατά την άποψή της, δεν υπάρχει αδύνατος φανταστικός κόσμος και η πραγματικότητα του κόσμου, η δυνατότητα ή η απιθανότητά του είναι μάλλον θέμα βαθμού. Προκειμένου να αποφύγουμε να μιλάμε για έναν «αδύνατο πιθανό κόσμο» στη μυθοπλασία, απαιτείται ένα ευρύτερο φάσμα σχέσεων προσβασιμότητας. Αυτές οι σχέσεις προσβασιμότητας παρουσιάζουν τους διάφορους τρόπους με τους οποίους ο Κειμενικός Πραγματικός Κόσμος μπορεί να συνδέεται με τον Πραγματικό Κόσμο (Actual World) των αναγνωστών. Οι σχετικοί τύποι των σχέσεων προσβασιμότητας από τον Πραγματικό Κόσμο που εμπλέκονται στην κατασκευή του Κειμενικού Πραγματικού Κόσμου περιλαμβάνουν τα ακόλουθα:

α)Ταύτιση ιδιοτήτων	Ο Κειμενικός Πραγματικός Κόσμος (Κ.Π.Κ.) είναι προσβάσιμος από τον Πραγματικό Κόσμο (Π.Κ.) των αναγνωστών, αν τα αντικείμενα που είναι κοινά στους δυο κόσμους έχουν τις ίδιες ιδιότητες.
β) Ταύτιση του απογραφικού	Ο Κ.Π.Κ. είναι προσβάσιμος από τον Π.Κ. των αναγνωστών, αν οι δυο κόσμοι είναι «επιπλωμένοι» με τα ίδια αντικείμενα.
γ) Συμβατότητα απογραφικού	Ο Κ.Π.Κ. είναι προσβάσιμος από τον Π.Κ. των αναγνωστών, αν περιλαμβάνει όλα τα μέλη του πραγματικού κόσμου, καθώς και ορισμένα εγγενή μέλη.
δ)Χρονική συμβατότητα	Ο Κ.Π.Κ. είναι προσβάσιμος από τον Π.Κ. των αναγνωστών, αν δε χρειάζεται καμία χρονική μετατόπιση για ένα μέλος του πραγματικού κόσμου των αναγνωστών, για να εξετάσει όλη την ιστορία του Κειμενικού Πραγματικού Κόσμου.
ε)Φυσική συμβατότητα	Ο Κ.Π.Κ. είναι προσβάσιμος από τον Π.Κ. των αναγνωστών, αν μοιράζονται φυσικούς νόμους.
στ) Ταξινομική συμβατότητα	Ο Κ.Π.Κ. είναι προσβάσιμος από τον Π.Κ. των αναγνωστών, εάν και οι δύο κόσμοι περιέχουν τα ίδια είδη και τα είδη χαρακτηρίζονται από τις ίδιες ιδιότητες.
ζ)Λογική συμβατότητα	Ο Κ.Π.Κ. είναι προσβάσιμος από τον Π.Κ., αν και οι δύο κόσμοι σέβονται τις Λογικές Αρχές της μη αντίφασης και του αποκλεισμένου μέσου.
η)Αναλυτική συμβατότητα	Ο Κ.Π.Κ. είναι προσβάσιμος από τον Π.Κ., αν μοιράζονται αναλυτικές αλήθειες.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ – ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΜΥΘΟΠΛΑΣΤΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

Ο Κειμενικός Πραγματικός Κόσμος των διηγημάτων του Βλαχογιάννη που αφορούν το Μεσολόγγι περιλαμβάνει:

- την πείνα που ανάγκασε τους πολιορκημένους να προβούν στην Έξοδο [«της πείνας το θεριό είν’ ανίκητο» («η Έξοδο»), «Ο γάιδαρος σφάχτηκε και φαγώθηκε από τους πεινασμένους. Δεν είχε πια να μοιράσει άλεσμα, και δεν είχε μήτε ο ίδιος τι να φάει. Και φαγώθηκε», («Ο σύντροφος»)],
- τις μετέπειτα γιορτές για την Έξοδο που, κατά τη γνώμη του ηλικιωμένου πρωταγωνιστή, δεν ταιριάζουν στο γεγονός [«Το κανόνι και το ντουφέκι γεμίζει όλη τη χώρα μ' αμέτρητη βοή. Κόσμος πολύς στην αγορά. Όλοι ντυμένοι τα καλά τους. Όλοι τ' άρματα κρατούν—και ρίχνουν! [...] Εκεί χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ακούν έναν που βγάνει λόγο· μα ο λόγος είν’ ατέλειωτος» («Έτσι ήτανε...»)],
- τα καΐκια με τα οποία επιστρέφουν τα σκλαβωμένα παιδάκια του Μεσολογγίου που τα ‘χαν πάρει μαζί τους οι στρατιώτες του Ιμπραήμ πασά στην Αίγυπτο, όταν έπεσε το Μεσολόγγι, και τα οποία φρόντισε ο Κυβερνήτης Καποδίστριας με μέσα δυνατά και με πολλά χρήματα και τα ελευθέρωσε [«Το καΐκι πια είχε αράζει, και τα σκλαβόπουλα που γύριζαν απ’ την Αραπιά ξαγορασμένα.» («Το σκλαβόπουλο»)],
- τα έρημα σπίτια [«Κόσμος πολύς συνάχτηκε. Τόνε σηκώσανε το Γιώργο και τον πήγανε στων Χαϊδούληδων το ρημόσπιτο», («Αναστημένος»)],
- το γεγονός πως ύστερα από τον Ιερόν Αγώνα χιλιάδες αγωνιστές πέθαναν στην ψάθα, και πολλοί σακάτηδες αναγκάζονταν να ζητιανεύουν [«Πέθανε ο γέρο Χιονιάς... στην ψάθα πάνου πέθανε. Κατοχρονίτης και πολυβασανισμένος. Οι πληγές του —όπου έκανε να σκύψει και μια πληγή ξετρύπωνε απ’ τα κουρέλια του. Με το σιδερένιο το παρόσημο, ζητιάνευε» («Του αγωνιστή ο θάνατος»)].

Οι πρωταγωνιστές των διηγημάτων έρχονται σε σύγκρουση άλλοτε με τον ίδιο τους τον εαυτό, άλλοτε με τους κόσμους των άλλων χαρακτήρων και άλλοτε με το περιβάλλον τους, τον Κειμενικό Πραγματικό Κόσμο.

- Η επιθυμία και υποχρέωση της Μάνθας να προστατέψει την κόρη της έρχεται σε σύγκρουση με τα δεδομένα του Κειμενικού Κόσμου (την αδυναμία και την αρρώστια της κόρης και το πλήθος των εχθρών [«Έρημη η χήρα, έρημη με την Ανθή την κόρη της, επτά χρονών μικρούλα κι άρρωστη, στα βάσανα μπασμένη, από την πείνα αγνώριστη, φάντασμα ζωντανό κι ήμερο και ιλαρό, σαν άλλου κόσμου πλάσμα.[...] και κει που πλάκωσε το κύμα το τρανό, και σάρωσε και σαρώθηκε, η χήρα ξέχασε την Ανθή, για μόνη μια στιγμή» (Η Έξοδο)].
- Οι ιδιωτικοί κόσμοι (των επιθυμιών και της γνώσης) του γέροντα που θέλει να βιώσει ξανά κείνα που είδε αυτός αληθινά κι άκουσε με τ’ αφιά του στη Μεγάλη Μέρα, αλλά απογοητεύεται από τη μεγαλόπρεπη πομπή και τους λόγους των ρητόρων, είναι ασύμβατοι με τον Κειμενικό Κόσμο και τα συναισθήματα των περισσότερων Μεσολογγιτών [«Τέλος στους Τάφους έφτασαν. Εκεί χιλιάδες μαζωμένοι στέκονται κι ακούν έναν που βγάνει λόγο· μα ο λόγος είν’ ατέλειωτος. Ο γέρος ακούει, και δεν καταλαβαίνει. Ακούει, και καρτερεί — σαν κάτι φαίνεται να καρτερεί.—Ωρέ, δεν ήταν έτσι! κράζει με δυνατή φωνή» («Έτσι ήτανε»)].
- Οι γυναίκες που τσακώνονταν για το σκλαβόπουλο, ελπίζοντας πως είναι δικό τους το παιδί έχουν μεταξύ τους ασύμβατους κόσμους επιθυμιών.

Οι αφηγηματικοί κόσμοι των διηγημάτων είναι ρεαλιστικοί, καθώς τα γεγονότα είχαν συμβεί ή θα μπορούσαν φυσικά να συμβούν στον πραγματικό κόσμο. Μάλιστα, ο Κειμενικός Πραγματικός Κόσμος συνδέεται με τον Πραγματικό Κόσμο των αναγνωστών και της εποχής του Βλαχογιάννη αλλά και της δικής μας εποχής, αν και δεν υπάρχει χρονολογική συμβατότητα, καθώς έχουν περάσει σχεδόν 200 χρόνια από τότε.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συλλογή διηγημάτων «Μεγάλα Χρόνια» του Γιάννη Βλαχογιάννη, εκδόθηκε το 1992 από τον εκδοτικό οίκο Καστανιώτη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Βλαχογιάννης, Γ. (1913). *Μεγάλα χρόνια*. Αθήνα: εκδ. Εκπαιδευτικού Ομίλου.
Σταυρογιαννοπούλου, Ε. (2021). *Τα διηγήματα στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Αφηγηματολογική προσέγγιση των μυθοπλαστικών χαρακτήρων*, Διδακτορική Διατριβή, ΤΕΕΑΠΗ Πανεπιστημίου Πατρών, https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/handle/10889/14696
Eco, U. (1979). *The Role of the Reader: Explorations in the Semiotics of Texts*, Blooming-ton: Indiana UP.
https://monoskop.org/images/1/1b/Eco_Umberto_The_Role_of_the_Reader_1979.pdf
Ryan, M.-L. (1991). *Possible worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press. http://i.ir/wp-content/uploads/2018/10/jahanhaye-momken.pdf
Ryan, M.-L. (1992a). Possible Worlds in Recent Literary Theory. Στο *Style*, 26(4), 528-553. https://www.academia.edu/24493938/Possible_Worlds_in_Recent_Literary_Th
Ryan, M.-L. (2005b). Possible worlds theory. Στο D. Herman, M. Jahn & M.-L. Ryan (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* (pp. 446-450). Routledge Ltd.
Ryan M.-L. (2012). Transmedial Storytelling and Transfictionality. Στο *Poetics Today*, 34(3), pp. 361–388. http://www.marilaur.info/tranmediapt.pdf